

Fecr Yayınları: 765

RENKLERİN DİLİ
Arapça ve Türkçede Renk Deyimleri

Ökkeş HENGİL

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Editör
Prof. Dr. Erdiç DOĞRU

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Aralık 2023

ISBN: 978-625-6602-16-8

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

RENKLERİN DİLİ

ARAPÇA VE TÜRKÇEDE RENK DEYİMLERİ

Ökkeş HENGİL

Ankara 2023

Ökkeş HENGİL

Gazi Üniversitesi Arapça Öğretmenliği lisans bölümünden mezun oldu. Aynı bölümde “*Arapça ve Türkçede İçinde Renk Adları Geçen Deyimlerin Karşıtsal Analizi*” başlıklı teziyle yüksek lisansını tamamladı. Hâlen bu bölümde doktora eğitimini sürdürmektedir. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır. İhsan Abdülkuddüs, Baha Tahir, Abdurrahman Münif gibi Modern Arap Edebiyatı yazarlarından yaptığı öykü çevirileri süreli dergilerde yayımlandı. Loras Yayınları etiketiyle çağdaş Suriyeli romancı Teysir Halef’in *Darwin’in Serçeleri* adlı romanını ve Filistin Edebiyatı’nın öncülerinden Gassan Kenafanî’nin *Bizim Olmayan Âlem* isimli öykü kitabını Türkçeye çevirdi.

ÖNSÖZ

Dil, insanoğlunun en önemli icadı sayılabilecek büyüklükte bir olgu olarak değerlendirilmektedir. İlk insandan bugüne iletişimin gerekli olduğu her yerde dile rastlamak mümkündür. Sırrı hâlâ tam çözülememiş olan dil, insanlığın en kadim konularından biri olması dolayısıyla insanların üstünde çokça düşünüp ürettiği ilgi konusudur. Dilin inceleme alanlarını dilin imkânları, sınırları, kullanım alanları, kullanım şekilleri, kullanım yerleri gibi uzayıp giden bir liste hâlinde sıralamak mümkündür. Bu açıdan bakıldığında dilde kullanılan her öge inceleme konusu olmaya açıktır. Renk ise gerek reklamcılık, beslenme, moda, spor, ticaret, propaganda, siyaset, kültür, medya, eğitim gibi a'dan z'ye hayatın her alanında gerekse dilde sıkça ve önemle kullanılan bir ögedir. Her rengin bir anlam taşımasının yanı sıra bu anlamların evrensel ve ulusal ölçekte taşıdığı anlamlardan da söz edilebilir. Dilin inceleme konusu olarak renge bakıldığında çoğunlukla renk-kültür ilişkisinin öne çıktığı görülmektedir. Diğer bir deyişle dilde renk, kültürün bir simgesidir. Renk, kültürü simgeleyen tek unsur değildir. Kültür, belli bir ulusa, kimliğe, bölgeye veya ülkeye ait bir arada yaşayan insanların yaşam pratikleri olarak tanımlanabilir. Bu tanımın içine hemen her şey girebilir. Deyimler de bu pratiklerin en önemlileri arasındadır. Deyimler, bir ulusun belli durumlarda söylediği veya belli durumları nitelediği kısa, öz, etkili ve özetleyici sözlerdir. Kültürün önemli bir parçası sayılan deyimlerde yine kültürle yakından ilişkili bir kavram olan renklere rastlamamak çok zordur. Bu bağlamda renk deyimleri/renk içeren deyimler, kültürün doğrudan veya dolaylı olarak yansıtan öğelerdir. Söz konusu bu çalışma, Arapça ve Türkçede renk içeren deyimleri karşıtsal analiz yoluyla incelemeyi hedeflemektedir. Çalışmada aynı durumu, duyguyu veya olguyu açıklayan deyimler incelenmektedir. Bu

durumlar karşısında Arapça ve Türkçenin söylemleri ne ölçüde benzeşmekte ve farklılaşmaktadır? Bu benzeşme ve farklılaşmalar hangi alanlarda/kelimelerde/unsurlarda ortaya çıkmaktadır? Bu benzeşme ve farklılaşmaların nedenleri nelerdir? Bu ve benzeri sorular, bu kitabın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Lisans derslerimizin ilk gününden bu yana gerek ders içinde gerekse ders dışındaki duruşuyla nasıl bir bilim insanı olunması konusunda bana rol model olan, bilgisini ve tecrübesini cömertçe benimle paylaşan, bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük bir özveriyle ilgisini ve vaktini ayırıp önemli katkılar sunarak çalışmayı yöneten saygıdeğer hocam Prof. Dr. Erdinç Doğru'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Nitelikli bir akademisyenin ve çevirmenin nasıl olması gerektiğine bizatihi cevap olan kıymetli hocam Prof. Dr. Mehmet Hakkı Suçin'e; Gazi Üniversitesi Rektörü kıymetli hocam Prof. Dr. Musa Yıldız'a; akademik gelişimim için elinden geleni yapan kıymetli hocam Doç. Dr. İbrahim Özay'a; her zor anımda yardımına koşup beni hiç yalnız bırakmayan kıymetli hocam Prof. Dr. Murat Özcan'a; beni asistanı, arkadaşı ve evladı gibi görüp her anlamda bana rehberlik yapan kıymetli hocam Doç. Dr. Gürkan Dağbaşı'na şükranlarımı arz ederim.

Bana her zaman iyi bir insan olmayı öğütleyen, ilk öğretmenim canım annem Esin Hengil'e; her daim arkamda duran, desteğini ve sevgisini esirgemeyen kıymetli babam İbrahim Halil Hengil'e ve varlığıyla yaşamıma güzellik katan, omzumdaki yükleri hafifletmek için var gücüyle çabalayan, bu eserin yazım süresince her aşamayı defalarca anlatıp yorduğum hayat arkadaşım Ayten Hengil'e teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	5
TABLolar LİSTESİ	9
ŞEKİLLER LİSTESİ	10
GİRİŞ	11
RENKLER	15
<i>Siyah</i>	20
<i>Beyaz</i>	21
<i>Kırmızı</i>	21
<i>Yeşil</i>	22
<i>Sarı</i>	22
<i>Pembe</i>	22
Renk Teorileri	23
Renklerin Adlandırılması	26
Renklerin Evrenselliği	31
Arap Kültüründe Renkler	37
<i>Siyah</i>	38
<i>Beyaz</i>	40
<i>Kırmızı</i>	42
<i>Yeşil</i>	43
<i>Sarı</i>	43
<i>Pembe</i>	44
Türk Kültüründe Renkler	45
<i>Siyah/Kara</i>	46
<i>Beyaz/Ak</i>	50
<i>Kırmızı/Al</i>	51
<i>Yeşil</i>	53
<i>Sarı</i>	53
<i>Pembe</i>	54
DEYİMLER	55
Deyimlerin Biçim ve Kavram Özellikleri	56
Deyimlerin Özelliklerine Göre Sınıflandırılması	59
Deyimlerde Kullanılan Söz Sanatları	61

<i>Mecaz</i> -----	61
<i>Teşbih</i> -----	61
<i>İstiare</i> -----	62
<i>Mecaz-ı Mürsel</i> -----	62
<i>Kinaye</i> -----	62
<i>Somutlaştırma</i> -----	63
Deyim Çevirisi-----	63
DEYİM İNCELEMELERİ -----	67
Siyah / أسود Renk Deyimleri-----	67
Beyaz / أبيض Renk Deyimleri-----	89
Kırmızı / أحمر Renk Deyimleri-----	109
Yeşil / أخضر Renk Deyimleri-----	126
Sarı / أصفر Renk Deyimleri-----	132
Pembe / وردی Renk Deyimleri-----	144
SONUÇ YERİNE -----	151
KAYNAKLAR -----	157

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Renk Adlarının Dillerde Bulunma Durumu ----- 29

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Sarı Renk Levhalar -----	33
Şekil 2. Kırmızı Renk Levha -----	34
Şekil 3. Göze Çekilen Kara Renkli Sürme -----	52

GİRİŞ

Arapça ve Türkçe uzun yıllar yan yana yaşamış ve pek çok etkileşimde bulunmuş olmalarına rağmen farklı dil ailelerine mensup olmaları sebebiyle farklılıklar barındırmaktadır (Özcan ve Dağbaşı, 2022, s. 68). Bu farklılıkların azaldığı alanlardan biri deyimlerdir. Kültürün, inanın, gelenek ve göreneğin ürünü olan deyimlerde diller arasında ilginç benzerliklerden söz edilmektedir. Söz konusu benzerliklerin ortaya çıktığı alanlardan biri de renklerdir (Topçu, 2011, s. 131). Renkler, evrensel anlamda ortak özelliklerinin yanı sıra kültürel bir takım sembolik anlamlara da sahiptir. Bu çalışma, renklerin genelde evrensel anlamlarını, özelde ise Arap ve Türk kültürlerindeki anlamlarını göz önünde bulundurarak içerisinde renk adlarının veya renk anlamına gelen kelimelerin bulunduğu deyimleri dil ve kültür bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır.

Arapça ve Türkçe renk adları içeren deyimlerin yanı sıra doğrudan renk adı olmasa da renk anlamına gelen kelimelerin bulunduğu deyimler de çalışmaya dâhil edilmiştir. Türkçede, siyah, beyaz, kırmızı, yeşil, sarı, pembe renk adları çalışmaya dâhil edilirken Arapçada bu renklerin karşılıkları olan أسود، أبيض، أحمر، وردی، أخضر أصفر، وردی renk adları dâhil edilmiştir. Söz konusu renklerin tercihinde bu renklerle kurulan ve karşıtsal olarak incelemeye elverişli deyimlere ulaşılması etkili olmuştur. Bunun yanı sıra örneğin Türkçeye “saçına aklar düşmek” olarak çevrilebilecek “اشتعل الرأس شيباً” deyimindeki “yaşlılık, beyazlık akılık” anlamına gelen “شيباً” kelimesi doğrudan doğruya bir renk adı olmamasına rağmen renk anlamı taşıyan bir kelimedir. Dolayısıyla bu ve bunun gibi deyimler de çalışmanın konusu olarak ele alınmıştır.

Bir olguyu, olayı ya da durumu benzer şekilde, yakın anlamlı kelimelerle özetleyen, betimleyen, açıklayan deyimler çalışmanın

içeriğini oluşturmaktadır. Bu açıklamanın tam tersi olarak sözlük anlamı bağlamında benzerlik gösteren ancak deyimsel anlamları farklılaşan deyimler de çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu çalışmada, Arapça ve Türkçede benzer durumları betimlemek için kullanılan deyimler sözdizim, semantik, kültürel ve evrensel bağlamlarda karşıtsal olarak incelenip söz konusu iki dil arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların analiz edilerek kültür öğretiminde kullanılacak verilere ulaşmak amaçlanmıştır. Arap ve Türk zihinleri benzer bir durum için nasıl tepki vermekte ve bu tepkiyi nasıl dile getirmektedir? Deyimler bazında tepkisini dile getirirken, hüznünü, sevincini ifade ederken, duygusunu gösterirken kullandığı renk adları nelerdir? Arapça ve Türkçe deyimler hangi konularda aynı ya da benzer renk adlarını kullanmakta, hangi konularda farklılıklar taşımaktadır? Bu ve benzeri sorular bu çalışmanın ana omurgasını oluşturmaktadır.

Deyimler, bir dilin en önemli kültürel öğelerinden biridir. Deyimlerde mecazlı, kültürel ağırlıklı ve yoğun anlatımlı adeta konsantre bir dil kullanılmaktadır. Söz konusu bu mecaz içerme, kültürel olma ve yoğun anlatım içerme özellikleri nedeniyle deyimler, bir dili bilmek, anlamak, kullanmak ve incelemek açısından verimli materyallerdir. Bu sebepten bir dilin deyimlerini yeterli düzeyde bilmeden o dili iyi bilmekten bahsetmek zordur.

Renkler, fiziksel olarak “ışığın, kendi öz yapısına veya cisimler tarafından yayılma şekline bağlı olarak göz üzerinde yaptığı etki” şeklinde tanımlanmaktadır. Yalnızca fiziksel tanıma bakılırsa, renklerin tam olarak anlaşılması güçleşecektir. Renklerin psikolojik ve kültürel anlamları özellikle sosyal bilimlerdeki çalışmalar için son derece önem arz etmektedir. Arap ve Türk milletleri için de renkler önemli bir kültürel inceleme alanıdır.

Arapça ve Türkçe geride kalan birkaç asır boyunca neredeyse iç içe yaşamıştır. Bu etkileşimin sonucu olarak birbirinden etkilenmişlerdir. Dolayısıyla Arapça içinde Türkçeye ait; Türkçe içinde ise Arapçaya ait izler bulmak olağan bir durumdur. De-

yimlere sıklıkla yer veren bu iki dil arasında yapılacak karşıtsal bir çalışmanın dil öğretiminde önemi yadsınamayacak olan kültür öğretimi için anlamlı veriler ortaya koyacağı düşünülmektedir.

Dil, insanın kendini ifade etme aracıdır. İnsan dil ile ve dilin sınırları ölçüsünde düşünmektedir. Arapça ve Türkçe, uzun yıllar bir arada veya yakın coğrafyalarda yaşayan iki milletin dili olarak pek çok etkileşimde bulunmuştur. Bu etkileşimler sonucu iki dilde birbirlerine ait izlere, benzer ifade biçimlerine ve kültürel anlamda ortak unsurlara rastlanmaktadır. Bu iki dilde yer alan renk içeren deyimlerdeki durumlar, duygular ve olguların benzerlik ve farklılık gösterdiği alanlar önem arz etmektedir. Söz konusu benzerlikler ve farklılıklardan yola çıkarak Arapça ve Türkçede renklerin kültürel anlamda temsil ettiği değerler ifade edilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın, dil öğretiminin bir parçası veya tamamlayıcısı olarak görülen kültür öğretiminde fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Kültürün, dili meydana getiren öğelerden biri olması nedeniyle kültür öğretimi dil öğretimi için önem arz etmektedir. Çalışmanın kültür öğretimi bağlamında katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışma, Arapça ve Türkçede sözlük anlamı ve/veya deyimsel anlamı benzeşen, ortak duyguları, düşünceleri, durumları ve olguları dile getiren; içinde renk adı geçen veya renk anlamı taşıyan kelimeler bulunan deyimlerle sınırlandırılmıştır. Benzer durumları ifade etmeyen; sözlük anlamı ve/veya deyimsel anlamı benzeşmeyen; renk adı veya renk anlamına gelen kelimeler içermeyen Arapça ve Türkçe deyimler çalışmanın kapsamı dışındadır.

Veri analizi için deyimleri karşıtsal olarak incelemek amacıyla standart bir şablon oluşturulmuştur. Oluşturulan bu çerçevede yer alan kavramların tanımları şu şekilde yapılmaktadır: “Arapça/Türkçe deyim” başlığında renk adı içeren Arapça/Türkçe deyim ifade edilmektedir. “Sözlük anlamı” başlığında Arapça de-

yimi oluşturan kelimelerin, deyim olma özelliğinden soyutlanarak sözlükteki temel anlamları kastedilmektedir. “Deyimsel anlam çerçevesi” başlığında söz konusu deyim in ifade ettiği mecaz anlam dile getirilmektedir. “Örnek cümle” başlığında deyim in kullanımına dair örnek olabilecek, edebiyat, yazılı-görsel basın vb. kaynaklardan elde edilen cümleler yer almaktadır. “Örnek cümle nin çevirisi” başlığında da yukarıdaki Arapça cümle nin araştırmacı tarafından yapılan Türkçe tercümesine yer verilmektedir. Son başlık olan “Karşıtsal analiz” başlığında ise üç paragraf yer almaktadır. Birinci paragrafta Arapça deyim incelenmekte, ikinci paragrafta Türkçe deyim incelenmekte, son paragrafta ise karşılaştırmalı olarak Arapça ve Türkçe deyim in benzer ve farklı yönleri sözü edilen bağlamlarda analiz edilmektedir. Aşağıda şablona dair bir örnek yer almaktadır.

Arapça deyim:

Sözlük anlamı:

Deyimsel anlam çerçevesi:

Örnek cümle:

Örnek cümle nin çevirisi:

Türkçe deyim:

Deyimsel anlam çerçevesi:

Örnek cümle:

Karşıtsal analiz: